

УДК 338.43:633.1

І. В. Новицький,

аспірант, Уманський національний університет садівництва, м. Умань

АНАЛІТИЧНА ОЦІНКА ПОТЕНЦІЙНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ ЗРОСТАННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ТА ІНТЕГРАЦІЙНОЇ АКТИВНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ЗЕРНОПРОДУКТОВОГО ПІДКОМПЛЕКСУ

I. Novytskyi,

postgraduate student, Uman National University of Horticulture

**ANALYTICAL EVALUATION OF POTENTIAL OPPORTUNITIES
FOR THE IMPROVING COMPETITIVENESS AND INTEGRATION ACTIVITY
OF ENTERPRISES BELONGING TO THE GRAIN PRODUCTS SUBCOMPLEX**

У статті проаналізовано сучасний стан і тенденції розвитку зернової галузі у межах основних її виробників та, зокрема, у сільськогосподарських підприємствах Черкаської області. Оцінено регулюючі чинники формування якісних показників виробництва зерна, серед яких виділено запровадження прогресивних технологій й оновлення та оптимізацію складу машинно-тракторного парку сільськогосподарських підприємств. Досліджено вплив на обсяг виробництва зернової продукції та її асортимент стану та розвитку ринку основних її видів та продуктів харчування. Зроблено висновки щодо необхідності забезпечення планомірної реалізації науково обгрунтованої інноваційно-інвестиційної стратегії стійкого розвитку усіх галузей та підсистем зернопродуктового підкомплексу, виведення на новий рівень інтеграційних взаємодій між ними з врахуванням регіональних особливостей.

The article presents the analysis of a current state and development trends of grain production industry within its main producers and agrarian enterprises of Cherkassy region in particular. Regulating factors for the formation of quality indexes of grain production were evaluated, among which introduction of progressive technologies, renovation and optimization of machine and tractor fleet were singled out. The influence on the production volumes of grain products and its product range, the state and development of the market of its main types and foodstuffs have been studied. It is concluded that it is necessary to provide systematic implementation of science-based, innovation-investment strategy of sustainable development of all branches and subsystems of grain product subcomplex, to take integration cooperation among them to a new level, taking into account regional peculiarities.

Ключові слова: зернопродуктовий підкомплекс, зернова продукція, сільськогосподарські підприємства, інтеграція, конкурентоспроможність, стійкий розвиток.

Key words: grain products subcomplex, grain products, agrarian enterprises, integration, competitiveness, sustainable development.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Жорсткі конкурентні умови ведення аграрного бізнесу за сучасних реалій функціонування сільськогосподарських товаровиробників спонукають до пошуку шляхів нарощування конкурентоспроможності на рівні конкретних видів сільгосппродукції, окремих структур агробізнесу, галузей аграрного виробництва та продуктових підкомплексів.

Враховуючи стратегічне значення зернопродуктового підкомплексу, продукція якого становить основу експортного потенціалу вітчизняного аграрно-промислового виробництва та формує лівову частку доходів сільськогосподарських товаровиробників, а також бюджетів усіх рівнів, забезпечення його конкурентоспроможності стає першочерговим завданням господарського, регіонального та національного рівня.

**АНАЛІЗ ОСТАННІХ
ДОСЛІДЖЕНЬ
І ПУБЛІКАЦІЙ**

Сучасний науковий доробок щодо розвитку зернопродуктового підкомплексу є структурованим та носить частковий характер. В опублікованих протягом останніх років працях рідко аналізується та оцінюється цілісний розвиток підкомплексу, збалансованість його складових. Натомість поширені публікації з проблем ефективного функціонування зернового підкомплексу [1; 2], зернового господарства [3] отожднюючи ці поняття та характеризуючи їх як зернову галузь, безвідносно її характеристик як підкомплексу у складі комплексу вищого порядку.

У результаті узагальнення теоретичних основ функціонування зернопродуктового підкомплексу та особливостей сучасного етапу його розвитку слід констатувати значні відхилення розвитку цієї економічної системи від реалізації стратегічних принципів сталого розвитку. Організаційно-економічна розрізненість його учасників, відсутність органів управління є значною перешкодою у досягненні синергетичного ефекту на регіональному та національному рівнях.

Отже, залишається низка теоретико-методичних проблем, вирішення яких базується на поглибленому аналізі сучасного етапу розвитку відкритих динамічних систем аграрно-промислового виробництва, в т.ч. зернового господарства.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою дослідження є вивчення стану і тенденцій розвитку зернового господарства та формування аналітичної основи для удосконалення системи управлінських рішень з регулювання факторів стійкого розвитку зерновиробництва у сільськогосподарських підприємствах регіону.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Слід підтвердити загальну тенденцію до значного збільшення валового виробництва зерна в аграрному секторі України із загальним темпом зростання за аналізований період

Таблиця 1. Динаміка виробництва зернових культур у Черкаській області

Культури	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2016 р. до 2012 р. (%)
Зібрана площа, тис. га						
Зернові та зернобобові, всього	645,2	655,1	635,7	645,1	659,0	102,1
в т. ч. пшениця	213,9	207,8	210,2	254,6	233,5	109,2
ячмінь	103,3	87,9	81,0	74,0	69,7	67,5
кукурудза на зерно	302,0	339,4	325,8	296,4	330,5	109,4
Урожайність з 1 га, ц						
Зернові та зернобобові, всього	51,3	62,1	58,2	58,1	62,1	121,1
в т. ч. пшениця	43,6	51,2	50,4	50,5	52,6	120,6
ячмінь	32,3	33,8	37,1	40,1	40,8	126,3
кукурудза на зерно	66,0	78,4	70,2	71,1	75,5	114,4
Валовий збір, тис. т						
Зернові та зернобобові, всього	3310,6	4068,5	3699,7	3745,5	4091,7	123,6
в т. ч. пшениця	933,2	1063,1	1060,1	1285,8	1227,3	131,5
ячмінь	333,1	297,4	300,7	296,7	284,9	86,0
кукурудза на зерно	1992,0	2662,7	2286,8	2106,2	2495,6	125,3

Джерело: розраховано автором на основі [4].

270,2%, з 24459 тис. т у 2000 р., до 66088 тис. т у 2016 р. [4].

Аналогічна тенденція прослідковується у формуванні та використанні потенціалу зернової галузі Черкаської області, яка забезпечує більш ніж 6 % загального виробництва зерна протягом останніх п'яти років. При цьому в аналізованому регіоні спостерігається стабільність кількісного фактору виробництва (табл. 1).

Загальна площа посіву зернових та зернобобових в області зросла на 13,8 тис. га. При цьому товаровиробники наростили площі пшениці на 19,6 тис. га та кукурудзи на зерно на 28,5 тис. га при значному скороченні площі ячменю з 103,3 тис. га в 2012 р. до 69,7 тис. га у 2016 р. Урожайність зернових і зернобобових культур зросла на 10,8 ц/га і становить у звітному 2016 р. 62,1 ц/га, що на 16 ц/га (34,7 %) вище загальноукраїнського рівня. Найбільше відносне зростання виробництва продукції з 1 га спостерігається по ячменю (на 8,5 ц/га), при його найменшому значенні на початку та у кінці аналізованого періоду (32,3, 40,8 ц/га відповідно) порівняно з іншими зерновими культурами.

Зернове виробництво — стабільно присутня галузь сільського господарства, яка забезпечує сталі надходження виручки сільгосптоваровиробникам на рівні, необхідному для здійснення розширеного відтворення. Це пояснює значні темпи нарощування виробництва

Таблиця 2. Виробництво зернових і зернобобових культур в Черкаській області за категоріями господарств

Показники	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.		
					значення показників	% до усіх категорій	2016 р. до 2012 р., %
Усі категорії господарств							
Площа, тис. га	645,2	655,1	635,7	645,1	659,0	100	102,1
Урожайність з 1 га, ц	51,3	62,1	58,2	58,1	62,1	100	121,1
Валовий збір, тис. т	3310,6	4068,5	3699,7	3745,5	4091,7	100	123,6
Сільськогосподарські підприємства							
Площа, тис. га	549,4	554,3	533,1	540,7	555,0	84,2	101,0
Урожайність з 1 га, ц	53,1	64,7	60,3	60,1	65,1	104,8	122,6
Валовий збір, тис. т	2919,2	3589,2	3213,5	3250,5	3614,0	86,2	123,8
Господарства населення							
Площа, тис. га	95,8	100,8	102,6	104,4	104,0	15,8	108,6
Урожайність з 1 га, ц	40,8	47,6	47,4	47,4	45,9	73,9	112,5
Валовий збір, тис. т	391,3	479,3	486,2	495,0	477,7	13,8	122,1

Джерело: розраховано автором з використанням [5; 6].

зернової продукції усіма категоріями господарств у перші роки незалежності України.

Основними виробниками зерна в Черкаській області традиційно є сільськогосподарські підприємства усіх форм власності та господарювання (табл. 2). Цими підприємствами протягом останніх п'яти років забезпечувалося від 86,2 % (2016 р.), до 88,2 % (2012, 2013 рр.) загального обсягу виробництва зернових та зернобобових культур. Крім того, саме ці товаровиробники досягають більшої, ніж в середньому по області, урожайності зернових. У 2016 р. це відхилення становить 4,8 %. У сільськогосподарських підприємствах дає результати у вигляді щорічного зростання урожайності зернових комплекс агротехнічних та організаційних заходів. Урожайність у звітному 2016 р. становить 65,1 ц/га, що на 22,6 % вище, ніж у початковому 2012 р.

Збільшення виробництва зерна в господарствах населення становить 22,1 % проти початку періоду, а їх частка у загальному виробництві найвища в 2016 р. і становить 13,8 %. Їх урожайність дещо нижча, ніж в середньому по району та становить 70,5 % від рівня урожайності сільськогосподарських підприємств.

Останні п'ять років стабільної динаміки розвитку зернового господарства Черкаської області зі зростанням обсягів виробництва за рахунок інтенсивного фактору — урожайності, досягнуто переважно за рахунок сільськогосподарських підприємств, які забезпечують основну сировинну базу зернопродуктового підкомплексу області.

Багаторічні дослідження науковців агрономічного напрямку довели, що регулюючим чинником формування врожайності зернових з високим якісним показником, поряд з іншими, є рівень мінерального живлення цих культур. Застосування раціональної системи добрив має

передбачати не лише забезпечення вагомих приростів врожайності, але й отримання економічного ефекту. При цьому важливою умовою є спрямування системи добрив на відтворення і збереження родючості ґрунту [7]. В сільськогосподарських підприємствах Черкаської області протягом 2012—2016 рр. площа зернових, удобрена мінеральними добривами, зменшилась на 5 %, тоді як органічні добрива були внесені на площі, більші у 1,5 раза (табл. 3).

Групуючи основні фактори впливу на розвиток вітчизняного зернового господарства, більшість дослідників доводять визначальну роль фінансового та обслуговуючого блоків, що стримують запровадження прогресивних технологій, й оновлення та оптимізацію машинно-тракторного парку сільськогосподарських підприємств [8]. Адже матеріально-технічна база зернової галузі є застарілою, виснаженою та не відповідає потребам галузі. Як наслідок, подовження строків виконання технологічних операцій, що призводять до втрат урожаю на рівні 7—10 млн т, зростання собівартості зерна [9].

Динаміка посівних площ та урожайності зернових в сільськогосподарських підприємствах області, що формують валові збори продукції галузі, одночасно є похідними від рівня забезпеченості ресурсами (табл. 4).

Кількість тракторів усіх типів та потужності в сільськогосподарських підприємствах Черкаської області за останні п'ять років скоротилась на 591 од., або на 7,8 %. Одночасно зі скороченням силових машин спостерігається така ж тенденція по робочих машинах. Так, у 2016 р. підприємства області використовують менше сівалок, культиваторів, борін проти 2015 р. відповідно на 9,9, 5,7, 19,1 %. Протягом досліджуваного періоду лише придбання плугів

Таблиця 3. Внесення добрив під зернові культури в сільськогосподарських підприємствах Черкаської області

Показники	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2016 р. до 2012 р., %
Внесено мінеральних добрив (у пож. реч.) під зернові, всього, тис. ц	273,2	254,2	244,6	266,6	283,2	103,7
Внесено мінеральних добрив на 1 га посіву зернових, кг	97	100	103	98	112	115,5
Площа зернових, удобрена мінеральними добривами, тис. га	248,8	228,8	216,3	245,9	236,7	95,1
% площі, удобреної мінеральними добривами	88,6	90,5	90,8	90,4	93,6	+ 5 в.п.
Внесено органічних добрив під зернові, всього, тис. т	180,4	211,6	197,7	157,2	156,0	86,5
Внесено органічних добрив на 1 га посіву зернових, т	0,6	0,8	0,8	0,6	0,6	100,0
Площа зернових, удобрена органічними добривами, тис. га	5,4	5,8	10,3	6,4	8,4	155,6
% площі, удобреної органічними добривами	1,9	2,3	4,3	2,3	3,3	+ 1,4 в.п.

Джерело: розраховано автором на основі даних Головного управління статистики в Черкаській області.

перевищувало списання, тому їх кількість у розпорядженні господарюючих суб'єктів у 2016 р. становить 2881 одиниць проти 2847 в 2012 р.

Синхронно скорочується зальна енергетична потужність технічних засобів (на 6,2 %) та їх частка, що припадає на 100 га загальної посівної площі (з 203 до 195 кВт).

Скорочення по зернозбиральним та кукурудозбиральним комбайнам становить 17,2 %. За нормативного навантаження на 1 комбайн посівів зернових, колосових і бобових культур на рівні 110—125 га, у сільськогосподарських підприємствах досліджуваного регіону це показник у 2016 р. становить 497 га.

Зменшення кількості основних технічних засобів у сільськогосподарських підприємствах, високий рівень їх зносу, недостатні темпи модернізації машинно-тракторного парку, зниження коефіцієнта технічної готовності техніки позначається на збільшенні показників

навантаження окремих видів угідь на одиницю техніки. При цьому спостерігається порушення якості виконання основних технологічних операцій, що є неприпустимим за умов запровадження прогресивних ресурсощадних технологій в основних галузях сільськогосподарського виробництва. В таких умовах актуалізується питання удосконалення системи матеріально-технічного забезпечення суб'єктів аграрного підприємництва на основі розвитку розгалуженої мережі підприємств з надання технічних послуг, налагодженню прямих зв'язків між виробниками та споживачами матеріальних і технічних засобів, створення кооперативів зі спільного використання техніки [11], включення до інтеграційних процесів відповідних обслуговуючих підприємств та постачальницьких організації на взаємовигідних умовах [12].

На обсяг виробництва сільськогосподарської продукції та її асортимент в сучасних умо-

Таблиця 4. Наявність техніки в сільськогосподарських підприємствах Черкаської області

Показники	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.		2016 р. до 2012 р., %
					на кінець року	придбано	
Наявність, од.: трактори	7545	7338	6980	6511	6954	195	92,2
зерно- та кукурудзо-збиральні комбайни	1600	1457	1368	1213	1325	32	82,8
сівалки	3542	3422	3296	3076	3192	69	90,1
плуги	2847	2899	2821	2710	2881	105	101,2
культиватори	3132	3195	2998	2792	2953	81	94,3
борони	16875	16915	14738	13498	13655	73	80,9
Наявність енергетичних потужностей, тис. кВт	1975	1923	1775	1642	1853	-	93,8
в т. ч. на 100 га посівної площі, кВт	203	198	184	172	195	-	96,1

Джерело: розраховано автором з використанням [10].

вах вирішальний вплив має стан та розвиток ринку основних її видів та продуктів харчування. Демонізація заготівельної системи вітчизняного зернового ринку має наслідком розширення каналів реалізації за рахунок вільного вибору бізнес-партнерів серед підприємств переробної промисловості, можливість формування значних партій зерна для реалізації на біржі, організації власної збутової мережі тощо. За останні п'ять років сільськогосподарські підприємства Черкаської області скоротили обсяги реалізації основної продукції зернової галузі з 2605,5 тис. т у 2012 р. до 2374,0 тис. т у 2016 р. (табл. 5).

До 2015 р. в регіоні спостерігалась тенденція до нарощення обсягів реалізації зернових та зернобобових культур з найбільшим за досліджуваний період показником 2730,7 тис. т у 2015 р. Проте протягом 2016 р. сільськогосподарські підприємства реалізували на 13,0 % менше зерна ніж в попередньому 2015 р. та майже на 9,0 % — проти початкового 2012 р. При цьому слід констатувати збільшення обсягів переробки зерна на власних потужностях з 69,0 тис. т у 2012 р., до 79,5 тис. т у 2016 р. Зростають також запаси зерна, які підприємства формують на кінець року. У 2016 р. їх обсяги перевищили рівень 2012 р. на 53,8 % і становлять 761,7 тис. т, або 21,1 % від загального виробництва зернових

Таблиця 5. Динаміка та структура реалізації зерна сільськогосподарськими підприємствами Черкаської області

Показники	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2016 р. у % до 2012 р.
Реалізовано зерна всього, тис. т	2605,5	2573,0	2356,0	2730,7	2374,0	91,1
у т. ч. переробним підприємствам	144,2	228,7	176,2	234,6	251,7	174,5
населенню в рахунок оплати праці	4,3	5,1	4,5	3,5	-*	-
у рахунок орендної плати	111,1	115,8	104,1	107,9	-*	-
на ринку та у торговельній мережі	26,7	22,5	19,8	21,9	-*	-
іншим суб'єктам	2319,3	2200,9	2051,5	2362,7	-*	-
Середня ціна реалізації зерна, грн	1539,4	1280,7	1863,6	3078,4	3523,0	228,9
Перероблено зерна на власних потужностях та на давальницьких засадах, тис. т	69,0	63,2	60,3	49,6	79,5	115,2
Наявність зерна на кінець року, тис. т	495,2	627,8	716,5	556,0	761,7	153,8

Примітка: * відсутні дані.

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України [13].

і зернобобових культур в сільськогосподарських підприємствах.

Аналіз структури реалізації зерна дозволяє робити висновки про її зміни за період з 2012 р. по 2015 р., коли Державна служба статистики оприлюднювала такі дані в межах регіонів та категорій господарств. У звітності за 2016 р. такі дані відсутні. Проте можна обґрунтовано стверджувати про стабільно високі відсотки реалізації товарного зерна через зернотрейдерів безпосередньо в сезон його збирання (86,5 % у 2015 р.), що більшість дослідників характеризують як негативну сторону збутової діяльності господарюючих суб'єктів, називаю-

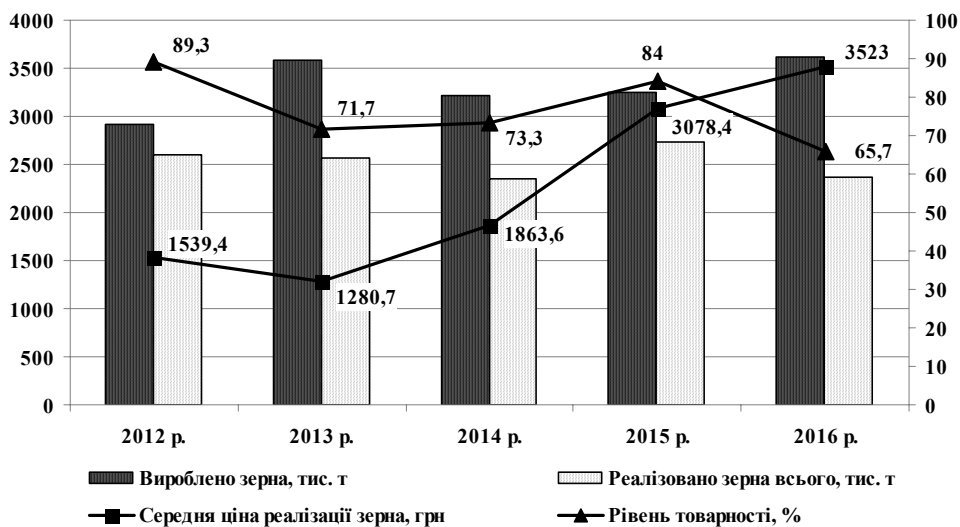

Рис. 1. Динаміка рівня товарності зерна в сільськогосподарських підприємствах Черкаської області

Джерело: складено автором з використанням [13].

чи основними причинами цього необхідність погашення накопичених значних боргових зобов'язань перед постачальниками сировинних ресурсів та техніки, а також відсутність розвинутої інфраструктури, що забезпечує стабільність і прозорість ринкового товарообміну в процесі руху продукції від виробника до споживача [19]. Крім того, більшість сільськогосподарських підприємств не мають власних зерноочисних та зерносушильних потужностей, приміщень для сушіння та зберігання зерна, а недовіра до кооперативної форми організації аграрного бізнесу у її виробничій та обслуговуючій складовій призводить до значних обмежень щодо реалізації гуртових партій зерна на біржі.

У 2016 р. сільськогосподарські підприємства на 74,5 % збільшили реалізацію зерна переробним підприємствам порівняно з 2012 р. Зменшується обсяг (з 4,3 тис. т у 2012 р., до 3,5 у 2015 р.) і частка (на 0,1 в. п.) продажу зерна населенню у рахунок оплати праці. Така ж тенденція спостерігається щодо реалізації зерна в рахунок орендної плати за земельні та майнові паї та реалізації на місцевих ринках й у власних торговельних мережах.

Неврегульованість проблеми недосконалої цінової політики впливає на характер формування середніх реалізаційних цін на зерно сільськогосподарських підприємств, що встановлюються доволіно комерційними структурами. Крім того, більшість аграрних товаровиробників не мають власної довгострокової маркетингової стратегії, не розробляють планів ефективного просування та збуту основних видів сільськогосподарської продукції, тому не мають впливу на формування цін на них (рис. 1).

За прогнозними даними продовольчої сільськогосподарської організації об'єднаних націй стосовно пшениці отримано більш високий врожай, порівняно із плановим, що вплинуло на збільшення запасів зерна та конкуренції серед експортерів, наслідком чого стала негативна тенденція щодо рівня цін [14]. Саме ця організація спрогнозувала зниження обсягів реалізації зернових у звітному році, що підтверджується даними сільськогосподарських підприємств Черкаської області.

ВИСНОВКИ

Підвищення продуктивної сили чинників стійкого розвитку зернопродуктового підкомплексу у його основній складовій — зерновому господарстві забезпечується не лише за ра-

хунок ощадного використання ресурсного потенціалу, але й освоєнням інновацій. Задля кардинального прориву у цьому напрямі необхідно розробити та забезпечити планомірну реалізацію науково обґрунтованої інноваційно-інвестиційної стратегії стійкого розвитку усіх галузей та підсистем зернопродуктового підкомплексу, виведення на новий рівень інтеграційних взаємодій між ними з врахуванням проаналізованих у статті регіональних особливостей розвитку.

Література:

1. Кондратюк О.І. Значення зернового підкомплексу для економіки країни / О.І. Кондратюк // Вісник Черкаського університету. — 2012. — № 4 (217). — С. 91—98.
2. Ковальова О.М. Оцінка потенціалу розвитку зернового підкомплексу економіки України / О.М. Ковальова // Глобальні та національні проблеми економіки. Вип. 7. — Миколаїв: Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського, 2015. — С. 155—159.
3. Материнська О.А. Розвиток зернового господарства в умовах трансформації аграрного сектору економіки / О.А. Материнська // Збірник наукових праць ВНАУ. Сер.: Економічні науки. — 2014. — № 1. — С. 51—56.
4. Сільське господарство України. 2016 рік. Статистичний збірник / Відп. за вип. О.М. Прокопенко. — К.: Державна служба статистики України, 2017. — 246 с.
5. Площі, валові збори та урожайність сільськогосподарських культур, плодів, ягід та винограду (остаточні дані) у 2016 році: Статистичний бюлетень / Відп. за вип. О.П. Прокопенко. — К.: Державна служба статистики України, 2017. — 186 с.
6. Збір урожаю сільськогосподарських культур, плодів, ягід та винограду в регіонах України за 2015 рік: Статистичний бюлетень / Відп. за вип. О.П. Прокопенко. — К.: Державна служба статистики України, 2016. — 104 с.
7. Компанієць В. О. Організаційні та агротехнологічні аспекти підвищення ефективності виробництва зерна озимої пшениці в південному Степу України / В. О. Компанієць, В. С. Рибка, Д. С. Пішта // Бюлетень Інституту зернового господарства. — 2009. — № 36. — С. 11—15.
8. Ніценко В.С. Проблеми та напрямки підвищення конкурентоспроможності виробників зерна / В.С. Ніценко, І.А. Дворніков // Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління. — 2015. — Т. 14. — Вип. 2 (30). — С. 22—33.

9. Маркович Н. Зерновиробництво Львівщини: стан, тенденції та перспективи розвитку / Н. Маркович // Вісник Львівського національного аграрного університету: економіка АПК. — 2014. — № 21(1). — С. 352—357.

10. Наявність сільськогосподарської техніки та енергетичних потужностей у сільському господарстві у 2016 році: Статистичний бюлетень / Відп. за вип. О.П. Прокопенко. — К.: Державна служба статистики України, 2017. — 42 с.

11. Колос З.В. Удосконалення матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарських підприємств / З.В. Колос // Вісник Сумського національного аграрного університету. Сер. "Економіка і менеджмент". — 2014. — Вип. 8 (61). — С. 134—136.

12. Нестерчук Ю.А. Моделирование интеграционных связей и обоснование структуры интегрированных формирований АПК Украины / Ю.А. Нестерчук, Е.А. Непочатенко, М.И. Малеваный // Актуальні проблеми економіки. — 2016. — № 3 (177). — С. 384—396.

13. Реалізація продукції сільського господарства сільськогосподарськими підприємствами у 2016 р.: Статистичний бюлетень / Відпов. за вип. О.М. Прокопенко. — К.: Державна служба статистики України, 2017. — 54 с.

14. Продовольственный прогноз ФАО [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.fao.org/3/a-i5003r.pdf>

References:

1. Kondratiuk, O.I. (2012), "The value of the grain subcomplex for the country's economy", *Visnyk Cherkas'koho universytetu*, vol. 4 (217), pp. 91—98.

2. Koval'ova, O.M. (2015), "Estimation of the potential of the development of the grain subcomplex of the Ukrainian economy", *Global and National Problems of Economy*, vol. 7, pp. 155—159.

3. Materyns'ka, O.A. (2014), "Development of grain economy in the conditions of transformation of agrarian sector of economy", *Proceedings of VNAU, A series of economic science*, vol. 1, pp. 51—56.

4. State Statistics Service of Ukraine (2017), "Sil's'ke hospodarstvo Ukrainy. 2016 rik. Statystychnyj zbirnyk" [Agriculture of Ukraine. 2016 year. Statistical Collection], Derzhkomstat, Kyiv, Ukraine.

5. State Statistics Service of Ukraine (2017), "Ploschi, valovi zbory ta urozhajnist' sil's'kohospodars'kykh kul'tur, plodiv, iahid ta vynuhradu (ostatichni dani) u 2016 rotsi: Statystychnyj

biuletен'" [Squares, gross collections and yields of crops, fruits, berries and grapes (final data) in 2016: Statistical bulletin], Derzhkomstat, Kyiv, Ukraine.

6. State Statistics Service of Ukraine (2016), "Zbir urozhaiu sil's'kohospodars'kykh kul'tur, plodiv, iahid ta vynuhradu v rehionakh Ukrainy za 2015 rik: Statystychnyj biuletен'" [Harvesting of crops, fruits, berries and grapes in the regions of Ukraine for 2015: Statistical bulletin], Derzhkomstat, Kyiv, Ukraine.

7. Kompaniets', V.O. Rybka, V.S. and Pishta, D.S. (2009), Organizational and agrotechnological aspects of increasing the efficiency of winter wheat grain production in the southern Steppe of Ukraine, *Biuletен' Instytutu zernovoho hospodarstva*, vol. 36, pp. 11—15.

8. Nitsenko, V.S. and Dvornikov, I.A. (2015), "Problems and directions of increasing the competitiveness of grain producers", *Rynkova ekonomika: suchasna teoriia i praktyka upravlinnia*, vol. 14 (2), pp. 22—33.

9. Markovych, N. (2014), "Grain production of Lviv region: the state, trends and prospects of development", *Visnyk L'viv's'koho natsional'noho ahrarnoho universytetu: ekonomika AПК*, vol. 21(1), pp. 352—357.

10. State Statistics Service of Ukraine (2017), "Naiavnist' sil's'kohospodars'koi tekhniky ta enerhetychnykh potuzhnostej u sil's'komu hospodarstvi u 2016 rotsi: Statystychnyj biuletен'" [Availability of Agricultural Machinery and Power Facilities in Agriculture in 2016: Statistical Bulletin], Derzhkomstat, Kyiv, Ukraine.

11. Kolos, Z.V. (2014), "Improvement of material and technical support of agricultural enterprises", *Visnyk Sums'koho natsional'noho ahrarnoho universytetu. Seriiia "Ekonomika i menedzhment"*, vol. 8 (16), pp. 134—136.

12. Nectertschuk, Ju.A. Nepotschatenko, E.A. and Malewanyj, M.I. (2016), "Modeling of integration links and justification of the structure of integrated formations of the agroindustrial complex of Ukraine", *Actual problems of economics*, vol. 3 (177), pp. 384—396.

13. State Statistics Service of Ukraine (2017), "Realizatsiia produktsii sil's'koho hospodarstva sil's'kohospodars'kymy pidpriemstvamy u 2016 r.: Statystychnyj biuletен'" [Implementation of Agricultural Products by Agricultural Enterprises in 2016: Statistical Bulletin], Derzhkomstat, Kyiv, Ukraine.

14. Food and Agriculture Organization of the United Nations (2015), "Food forecast FAO", available at: <http://www.fao.org/3/a-i5003r.pdf> (Accessed 03.04.2018).

Стаття надійшла до редакції 24.04.2018 р.